Вікторія Ільченко
Університет митної справи та фінансів (м. Дніпропетровськ), Україна

ПОЛІПШЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ

Viktoriia Ilchenko
University of customs and finance (Dnepropetrovsk), Ukraine

IMPROVEMENT OF THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF POPULATED LOCALITY

The article is devoted to improvement of sustainable development of populated locality. The purpose of the article is to give the reader information on the main areas of activities of state authorities and local self-government that provide sustainable development of populated locality.

The paper analyzes factors that influence the structure of a mechanism that ensure sustainable development of human settlements. This mechanism has a number of features of formation and functioning. It ensures the sustainable development of human settlements. The main components of the mechanism are financial, investment and innovation policy. Each component has its own parameters to function effectively.

The author suggests the general structure of a mechanism to ensure sustainable development of human settlements. In the structure of the mechanism identified and demarcated functional subsystems.

The article provides a practical example of an industrial city Dnepropetrovsk. In conclusion the author suggests an approach that will ensure balanced development of all sectors of the economy and the solution of economic, social and environmental problems.

Key words: socio-economic development, sustainable development, region, mechanisms of development, sustainable development strategy**.**

Постановка проблеми. Актуальність дослідження механізму забезпечення поліпшення розвитку населених пунктів полягає в тому, що він є невід'ємною складовою господарського механізму економіки України в цілому; побудований за тими ж принципами, що і сам господарський механізм і спрямований на застосування економічних підходів щодо забезпечення сталого розвитку населених пунктів. Цей механізм характеризує соціально-економічний та екологічно збалансований розвиток як сільських, так і міських поселень і спрямовується на створення їхнього економічного потенціалу, повноцінного життєвого середовища для теперішнього та майбутніх поколінь на основі раціонального використання ресурсів, технологічного переоснащення підприємств, удосконалення соціальної, виробничої, транспортної, інженерної, екологічної інфраструктури, поліпшення умов проживання, відпочинку та оздоровлення, а також збереження і збагачення культурної спадщини.

Метою дослідження є удосконалення механізму забезпечення сталого розвитку населених пунктів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Варто зазначити, що на сучасному етапі в науковій

літературі структура механізму забезпечення сталого розвитку не має однозначного трактування. Розглядом цього питання займалися такі науковці, як М.Ф. Аверкіна, О.С. Біла, З.С. Варналій, Я. Генціаж, З.В. Герасимчук, Я.А. Жаліло, Т. Л. Желюк, Н.Р. Нижник, Г.І. Румянцева, Г.В. Саєнко, Д.М. Стеченко, В.М. Трегубчак. Проте повного, однозначного уявлення щодо цілісності та системності означеного механізму ці праці не дають.

Виклад основного матеріалу. Взагалі розвиток населених пунктів координує та забезпечує держава, тому аби продовжити його темпи чи поліпшити їх вона повинна розробляти нові програми, акти та механізми щодо розвитку населених пунктів у всіх регіонах. Головною метою цих діянь має бути: покращення соціального та економічного потенціалу населених пунктів та ефективніше його використання, підвищення рівня та якості життя населення, збільшення рівня обсягу виробництва конкурентоспроможної продукції, відтворення трудових ресурсів, а також створення нових робочих місць, що сприятиме кращому працевлаштуванню населення та зменшенню рівня безробіття; раціональне використання природних ресурсів, створення умов для їх відновлення; підвищення рівня забезпеченості житлом, гарантованого забезпечення житлом соціально незахищених громадян; покращення екологічного стану населених пунктів та створення безпечних умов для життя і здоров'я населення.

Виходячи з цієї мети, діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування має бути спрямована на реалізацію таких цілей[66]:

1. Розвиток соціальної сфери. Це розвиток культурної та освітньої сфер, здійснення заходів щодо переоснащення або покращення спортивної бази навчальних закладів, покращення та збільшення соціальних гарантій населення.

2. Краще надання послуг, які надаються населенню. Тобто покращення сфери комунальних послуг, медичного обслуговування та ін.

3. Забезпечення економічного зростання. Це впровадження нових технологій у виробництві, створення кращих умов для підприємницької діяльності, підвищення ефективності використання бюджетних коштів, ефективне використання електроенергії в установах населеного пункту, забезпечення зайнятості працездатного населення, формування сучасної туристичної інфраструктури та ін.

Здійснення поставлених цілей можливе за рахунок тісної співпраці державних органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, громадських організацій та установ різних форм власності.

Необхідно зазначити, що на структуру механізму розвитку населених пунктів значною мірою впливає саме механізм забезпечення цього розвитку. З метою поліпшення їхнього функціонування треба враховувати ті чинники, які впливають на формування механізму забезпечення.

Так, на структуру механізму забезпечення сталого розвитку населених пунктів впливають такі чинники[67]:

1. Узгодженість соціального, економічного, містобудівного й екологічного аспектів розвитку населених пунктів та оточуючих територій.

2. Відтворювальні процеси в них, які залежать від наявності відповідної (або необхідної) кількості фінансових ресурсів. Ефективність відтворювальних процесів залежить від фінансової, інвестиційної, інноваційної, природоохоронної політики та їх збалансованості.

Тут слід зазначити, що процеси відтворення ресурсів, їх відновлення та примноження в умовах ринкової економіки ускладнюються, протікаючи при цьому здебільшого поза ринком: в сім'ї й системах освіти, охороні здоров'я та відпочинку, у відповідних підсистемах біосфери та в таких некомерційних сферах діяльності як наука і культура і т. д.

3. Процеси перерозподілу та підвищення ефективності використання ресурсів. Вони залежать по-перше, від розроблення стратегічних засад забезпечення сталого розвитку, по-друге, від створених національних програмам, які спрямовані на скорочення споживання видобувних видів палива, по-третє від використання комплексу економічних, правових і адміністративних інструментів.

Перерозподіл ресурсів у населених пунктах повинен відбуватися за рахунок структурних змін

[66] Біла С., Шевченко О., Жук В. (2013). *Стимулювання економічного зростання на місцевому рівні*. НІСД, 88.

[67] Біла С., Шевченко О., Жаліло Я., Жук В. (2011). *Інноваційні підходи до регіонального розвитку в Україні*. НІСД, 80.

у споживанні ресурсів, при цьому досягаючи максимально допустиме заміщення зовнішніх невідновлюваних ресурсів внутрішніми відновлювальними.

Підвищення ефективності управління ресурсами населених пунктів повинне передусім забезпечити приведення наявних управлінських форм і методів у відповідність з потребами стратегічного розвитку територій. Воно має передбачати використання тих економічних, правових і адміністративних важелів та формуватися з урахуванням принципів ефективності, прозорості, відкритості, законності та ін. Належне й раціональне управління ресурсами населеного пункту ставить перед органами управління відповідні завдання у відношенні цільового, ощадливого й ефективного їх використання.

4. Наявність базових інфраструктур (соціальної, інженерної та транспортної) з метою нормального функціонування та забезпечення їх доступності для жителів населених пунктів. Інфраструктура обслуговує населення, підприємства, установи та організації.

Так, соціальна інфраструктура – це насиченість населеного пункту такими об'єктами як школи, дитячі садки, поліклініки та лікарні. За містобудівними нормативами вони мають бути в пішій доступності, тобто в межах 15-20 хвилин ходьби.

Інженерна інфраструктура – це комунікації для постачання комунальних послуг. При централізованому водопостачанні існує розгалужена система водопроводів, яка, як правило, належить місцевому водоканалу, він одночасно займається і водовідведенням. До міської інженерної інфраструктури відносяться магістральні та внутрішньо-квартальні теплові мережі при централізованому теплопостачанні, а також котельні та їх комунікації.

Транспортна інфраструктура - це насиченість магістральними трасами і внутрішньоквартальними дорогами. У багатьох українських населених пунктах транспортна мережа функціонує неефективно у зв’язку з постійно зростаючим автопарком та зростанням транспортних потоків в них. Але цю ситуацію можна легко вирішити за допомогою використання таких елементів як мости, переїзди, нерегульовані перехрестя і перехрестя зі складною організацією руху.

5. Обережна та раціональна експлуатація наявного житлового фонду, інших будинків і споруд, реконструкція та модернізація старих будівель з дотриманням соціальних стандартів і санітарно-гігієнічних умов.

6. Обережне та раціональне використання пам'яток культурної спадщини.

7. Забезпечення економіко-екологічної безпеки, тобто досягнення такого стану захищеності населених пунктів від загроз, який забезпечує їх сталий розвиток та максимальне збереження їхнього майна та ресурсів.

Варто зазначити, що економіко-екологічна безпека населених пунктів – це сукупність умов і чинників, реалізація яких буде передбачати, з одного боку, кращий їхній розвиток, інноваційні зрушення в економіці, підвищення рівня життя населення, а з іншого – буде зумовлювати спроможність протистояти виникненню збитків, спричинених антропогенним навантаженням, які призводять до втрати ресурсів. Економіко-екологічна безпека населених пунктів залежить від: поступового нарощення обсягів виробництва шляхом використання інноваційних технологій за умови збереження та відтворення екосистеми; системного оцінювання стану економіко-екологічної безпеки з метою підвищення економічних, екологічних та соціальних показників.

Тому, представлені умови поліпшеного розвитку населених пунктів певною мірою визначають особливості (характер, специфіку) формування та функціонування механізму забезпечення сталого розвитку.

Ефективність процесів у цьому механізмі залежить від фінансової, інвестиційної та інноваційної політики.

Фінансова політика є основною формою регулювання соціо-еколого-економічних процесів, є частиною економічної політики. Фінансова політика – це комплекс дій і заходів, що здійснюються державою в межах наданих їй функцій та повноважень у сфері фінансової діяльності суб’єктів господарювання та фінансових інституцій громадян і безпосередньо держави з метою вирішення певних завдань і досягнення поставлених цілей.

Вона має такі напрями[68]:

- фінансово-економічний: визначення ефективного функціонування фінансів підприємств і

[68] Герасимчук, З., Вахович, І., Камінська, І. (2006). *Фінансова політика сталого розвитку регіону*. Монографі, 105-115.

сфер економіки населених пунктів, незалежно від форм власності; забезпечення зростання обсягів виробництва, доходів суб'єктів господарювання, механізму планування, регулювання відносин із бюджетом, податковими, банківськими, страховими та іншими організаціями;

- бюджетний: визначення доходів і витрат місцевих бюджетів, які спрямовані на забезпечення їхнього розвитку;

- податковий: визначення форми і методів роботи податкових органів, законодавчо-правове забезпечення системи оподаткування, що в свою чергу, встановлює стабільні фінансові зв'язки і фінансове регулювання екополітичних відносин.

Специфікою фінансової політики розвитку населених пунктів є те, що:

- інвестиції у сталий розвиток, не скоро дадуть віддачу. А зараз фінансові ринки все більше зацікавлені в інвестиціях зі швидкою віддачею;

- розвиток потребує великих інвестицій;

- розвиток спрямований у майбутнє, а фінансові ринки абсолютно ігнорують майбутнє.

Розробленню фінансової політики повинна передувати:

- оцінка впливу фінансової стратегії на сталий розвиток населених пунктів;

- оцінка відповідності фінансової діяльності завданням сталого розвитку економічної системи.

- аналіз шляхів досягнення стабільності грошово-фінансової системи, що забезпечить формування конкурентоспроможної, соціально орієнтованої, екологічно безпечної ринкової економіки.

Реалізація фінансової політики населених пунктів здійснюється за допомогою механізму забезпечення сталого розвитку. Їхня фінансова політика залежить від інвестиційної політики, яка спрямована на залучення інвестицій з метою розвитку базових інфраструктур як передумови забезпечення сталого розвитку. Пріоритетними для населених пунктів інвестиціями є ті, що передбачають:

- сприяння зростанню виробництва та створенню нових робочих місць;

- вплив на структурну перебудову економіки за допомогою переорієнтації виробництва та формування нових міжгалузевих зв'язків діючих і створюваних підприємств та організацій;

- створення високотехнологічних підприємств;

- виробництво товарів експортного спрямування та імпортозамінюючих;

- впровадження енергозберігаючих технологій у виробництво та альтернативних джерел енергії;

- поліпшення навколишнього природного середовища та екологічної ситуації;

- виробництво товарів і послуг для населення;

- розвиток та модернізація сфери житлово-комунального господарства;

Інноваційна політика щодо розвитку населених пунктів полягає в розробленні напрямів і механізмів впровадження та використання нововведень у виробничій практиці підприємств, установ, організацій. Зараз потужний розвиток економіки можливий за умов її інноваційної спрямованості, коли поряд із врахуванням специфічних особливостей країни та національного менталітету, вона стане економічною основою для вирішення економічних, соціальних і екологічних проблем у суспільстві, а також зниження диференціації населення та усунення бідності[69]. Інноваційна політика базується на визначенні напрямів його змін відповідно до тенденцій, які відбуваються в процесі глобалізації, окреслюванні кола інноваційних рішень, формуванні інноваційних завдань залежно від типу сформованої місцевої стратегії, створюванні відповідних умов для оперативної реалізації інновацій. Ефективність інноваційної політики залежить від рівня фінансування інноваційної діяльності.

Зараз фінансування інноваційної діяльності в Україні та її населених пунктах перебуває на дуже низькому рівні: основним джерелом залишаються власні кошти підприємств, які не завжди є в наявності, а державна підтримка майже не відбувається.

Не виявляє зацікавленості і активності до вітчизняної сфери високих технологій й іноземний капітал: інвестиції спрямовують переважно в сферу торгівлі, послуг, зв'язку, харчову та металургійну промисловості.

Вирішення проблем фінансового стимулювання інноваційного розвитку дедалі більше стає

[69] Ватченко, О., Ільченко, В. (2011). Механізм забезпечення сталого розвитку регіонів України. *Науковий вісник НЛТУ України*, 21.19, 205-212.

визначальною умовою забезпечення завдань довготривалого економічного зростання. До зазначених проблем належать[70]:

- утвердження ефективної системи мобілізації фінансових ресурсів (бюджетних, інвестиційних, кредитних, власних коштів підприємств тощо) із різних джерел на цілі інноваційного розвитку на ринкових принципах;
- реального впровадження механізмів та інструментів, здатних забезпечити стимулюючий вплив фінансів на розвиток науково-технічної та інноваційної діяльності, прогресивні структурні зрушення в економіці;
- поступового і невпинного збільшення реальних обсягів валового внутрішнього продукту на основі використання досягнень науково-технічного прогресу.

За сучасних умов впровадження інновацій підприємствами, установами та організаціями населених пунктів значно ускладнене низкою важливих проблем, які мають системний характер, а саме: відсутністю стабільної державної та місцевої політики в галузі інноваційної діяльності; недосконалістю нормативно-правового забезпечення стимулювання інноваційної діяльності; низьким рівнем економічної мотивації учасників інноваційного бізнесу та недооцінення інноваційного потенціалу університетів населених пунктів.

Переважна більшість науковців зазначає, що для формування умов сталого розвитку населених пунктів необхідно зосередитися на реалізації таких пріоритетних складових як економічна, екологічна та соціальна. Зосередження на цих складових сприятиме посиленню координації дій органів державної влади, неурядових структур, підприємств різних форм власності під час вирішення проблем охорони довкілля та структурної перебудови економіки.

Екологічну складову сталого розвитку доцільно розглядати через її вплив на соціальну сферу, тому що негативні екологічні небезпеки безпосередньо перетворюються саме в соціальні негаразди. У пошуку оптимального співвідношення між економічною та соціальною сферою слушно використовувати принцип, запропонований В.Г. Трегобчуком, згідно з яким «жодні економічні вигоди не можна визнати доцільними, якщо зростають показники захворюваності, інвалідності та смертності населення, погіршується його фізичне і психічне здоров'я»[71].

Тому на основі вище перелічених складових можна запропонувати загальну структуру механізму забезпечення сталого розвитку населених пунктів, яку доцільно розмежувати на функціональні підсистеми та відобразити на прикладі промислового міста Дніпропетровська (рисунок 1).

Екологічна підсистема являє собою сукупність інструментів, кінцевою метою використання яких є досягнення позитивних результатів в екологічній сфері.

Правова підсистема відіграє одну з ключових ролей у механізмі забезпечення сталого розвитку міста, оскільки на сучасному етапі відсутні нормативні акти, які регулюють забезпечення сталого розвитку міста. Однак, варто зазначити, що згідно із Конституцією України, органам місцевого самоврядування надано широкі права для здійснення економічного і соціального розвитку на своїй території. Вона дає право розробляти органам місцевого самоврядування у межах власних компетенцій стратегічні плани забезпечення сталого розвитку, у разі затвердження рішенням міської ради, робить їх обов’язковими до виконання на території населеного пункту.

Згідно із Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні», до виключних компетенцій міських рад (стаття 26) належить затвердження програм соціально-економічного та культурного розвитку населених пунктів, цільових програм з інших питань місцевого самоврядування.

За цим самим законом (стаття 27), до повноважень виконавчих органів міських рад належить підготовка програм соціально-економічного та культурного розвитку населених пунктів, цільових програм з інших питань самоврядування, подання їх на затвердження ради, організація їх виконання; подання раді звітів про хід і результати виконання цих програм; забезпечення балансованого економічного та соціального розвитку відповідної території та ефективного

[70] Румянцева Г. (2010). Інвестиції у соціально-економічному розвитку регіону. Актуальні проблеми фінансової системи України, 2, 106-110. (2010, квітень, 23).

[71] Трегобчук В. (2002). Концепція сталого розвитку для України. Вісник НАН України. <http://www.nbuv.gov.ua/portal/All/herald/2002-02/7.htm>.

використання природних, трудових і фінансових ресурсів[72].

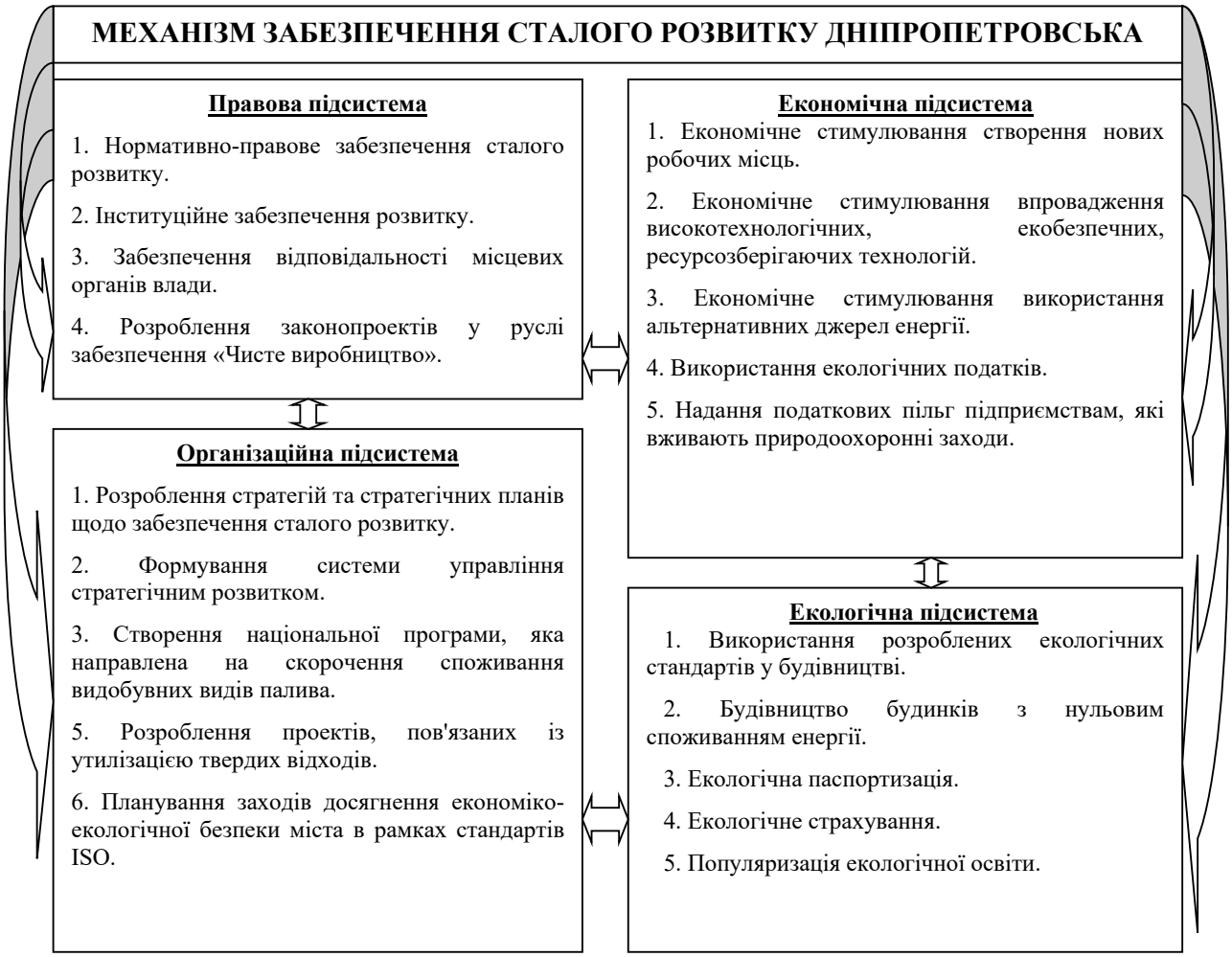

Рис. 1. Механізм забезпечення сталого розвитку м. Дніпропетровська (складено автором)

Також слід зазначити, що зараз в Україні відбувається перехід до нової ринкової економіки, який вимагає здійснення реформованої земельної політики у населених пунктах. Земельні ресурси населених пунктів мають важливі виробничу, соціально-культурну, рекреаційну, екологічну функції, які також помітно впливають на розвиток населених пунктів та реалізуються у розміщенні житлових будинків, підприємств, елементів виробничої і соціальної інфраструктури в умовах обмеженості земельних ресурсів[73]. Україні зараз притаманне неефективне використання земель населених пунктів, тому аби покращити їхній розвиток вона повинна раціональніше використовувати землі, розробляти якісь плани забудови, формувати нові механізми управління землекористуванням за допомогою системи державного регулювання, значення якого постійно зростає, та розробляти нові нормативні документи щодо землекористування, застосовуючи їх в проблемних або відсталих населених пунктах.

Таким чином, структура механізму забезпечення сталого розвитку населених пунктів повинна включати елементи чотирьох головних напрямів. Перший напрям – це розроблення заходів щодо забезпечення відтворювальних процесів у населених пунктах і відповідно адаптація їх до сучасних соціо-еколого-економічних умов розвитку. Другий напрям пов'язаний із процесами перерозподілу та

[72] *Закон про місцеве самоврядування в Україні 1997* (Верховна Рада України). *Офіційний сайт Верховної Ради України.* <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/280/97- вр> (1997, травень, 21).

[73] Ільченко В. (2014). Поліпшення розвитку населених пунктів. *Треті економіко-правові дискусії*. 33-37. (2014, червень, 26).

підвищенням ефективності використання ресурсів. Третій напрям – це забезпечення населення в доступі до базових інфраструктур. Згідно з четвертим напрямом, у населених пунктах повинен забезпечуватись прийнятний рівень економіко-екологічної безпеки. За таких умов механізм забезпечення сталого розвитку дозволить оптимізувати використання ресурсів, ефективно їх відтворювати та охороняти для збереження нинішнім і майбутнім поколінням.

Висновки. Отже, слід зазначити**,** що механізм забезпечення поліпшеного розвитку населених пунктів необхідно розглядати в сукупності всіх його складових з обов'язковим урахуванням кінцевого результату. Передумовою забезпечення відтворювальних процесів, перерозподілу та раціонального використання ресурсів, досягнення прийнятного рівня безпеки в населених пунктах є формування свідомої діяльності як населення, так і суб'єктів господарювання, діяльність яких повинна бути спрямована на поліпшення економічного, соціального та інших станів у населених пунктах, а держава, в свою чергу, на основі нормативно-правової бази повинна стимулювати забезпечення кращого розвитку в них. Впровадження механізму стратегії сталого розвитку регіону полягає в забезпеченні збалансованого розвитку всіх сфер його економіки на основі виваженого використання ресурсів для вирішення економічних, соціальних та екологічних проблем. Особливу увагу при цьому слід приділяти вивченню ролі інновацій, складової управління, ефективній роботі всіх підприємств території, а також застосуванню соціальних гарантій та пільг для підвищення якості життя населення.

References

1. Bila S., Shewchenko O., Guk W. (2013). *Stimuluwannja ekonomichnogo zrostannja na miscewomu riwni*. NISD, 88.
2. Bila S., Shewchenko O., Galilo J, Guk W. (2011). *Innowacinij pidhodi do regionalnogo rozwitku v Ukraini*. NISD, 80.
3. Watchenko O., Ilchenko W. (2011). Mehanizm zabezpechennja stalogo rozwitku regioniw Ukraini. *Naukowij wisnik NLTU Ukraini*, 21.19, 205-212.
4. Gerasimchuk, Z., Wahowich, I., Kaminska, I. (2006). *Finansowa politika stalogo rozwitku regionu*. Monografija, 105-115.
5. Ilchenko W. (2014). Polipshennja rozwitku naselennih punktiw. *Treti ekonomiko-prawowi diskusii*. 33-37. (2014, cherwen, 26).
6. Rumjanzewa G. (2010). Inwestizii u sozialno-ekonomichnomu rozwitku regionu. *Aktualni problemi finansowoi sistemi Ukrain*i, 2, 106-110. (2010, kwiten, 23).
7. Tregobchuk, W. (2002). Konzepzija stalogo rozwitku dlja Ukraini. *Wisnik NAN Ukraini*. <http://www.nbuv.gov.ua/portal/All/herald/2002-02/7.htm>
8. *Zakon pro miszewe samowrjaduwannja w Ukraini 1997* (Werhowna Rada Ukraini). *Ofizijnij sajt Werhownoi Radi Ukraini.* <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/280/97- вр> (1997, trawen, 21).